

»Jeg læste som i en feber og ledte hele tiden efter, håbede på, en undskyldning for min fars handlinger«

Petra Riemanns østtyske barndom var ren idyl. Men som voksen opdagede hun, at hendes elskede far med stor fornøjelse havde stukket både venner og kolleger til statens brutale sikkerhedspoliti. I en ny bog beretter hun om sin løgnagtige og regimetro far.

SOLVEIG GRAM JENSEN, Jyllands-Postens korrespondent | solveig.g.jensen@jp.dk

BERLIN

Det var en dejlig barndom. Familien manglede ikke noget. Hver sommer tog de seks uger på ferie ved Østersøen. Og selv om de boede i DDR, så de vesttysk fjernsyn og var ikke mere regimetro end højst nødvendigt.

Heller ikke efter Berlinmurens fald for 30 år siden havde Petra Riemann, 51 år, travlt med at tage afstand fra den stat, der havde dannet rammen om hendes idylliske start på livet. Først da hun blev kæreste med en vesttysk journalist, en indædt kritiker af regimet, begyndte det at gå op for hende, at hun hørte blandt de få privilegerede, hvis liv ikke på den ene eller den anden måde var blevet forstyrret af det østtyske diktatur.

Det troede hun i hvert fald indtil 2013. Her vendte en lang artikel i avisen Die Welt am Sonntag op og ned på alt.

»Der stod i artiklen, at min far uden videre havde indrømmet, at han var uofficiel medarbejder i Thüringen og udspionerede sine kolleger, skuespillere og kunstnere. Gjorde deres liv besværligt. Det ramte mig virkelig,« forklarer Petra Riemann, da Jyllands-Posten møder hende på en café i det sydlige Berlin.

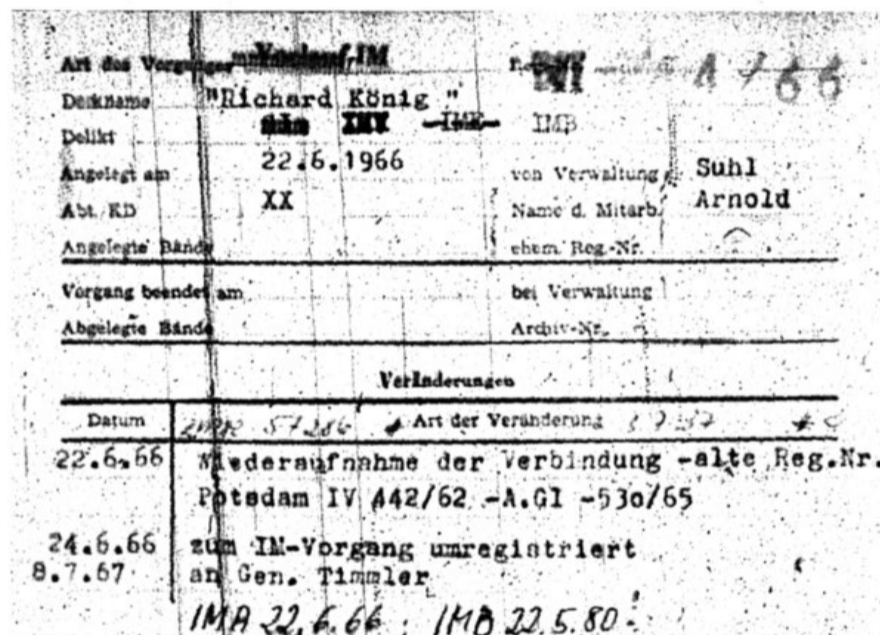
Indsigt i akterne

Faktisk var Petra Riemanns far, Lutz Riemann, ikke hovedpersonen i artiklen. Det var kort før valget, og hovedbudskabet handlede om socialdemokraternes daværende kanslerkandidat, Peer Steinbrück. Han er Petra Riemanns mors fætter, og ifølge Die Welt skal hendes far have udspioneret ham - hvad faderen selv nægter.

Artiklen fik Petra Riemann til at beslutte at skrive en bog om sin far. Han ville ikke selv hjælpe. Tværtimod slog han i et upersonligt brev, hvor han taltale hende »Fru Riemann«, endeligt hånden af hende, efter at han i årevis havde lagt større og større afstand til sin datter, fordi hun holdt fast i sin vesttyske kæreste, som hun siden har giftet sig med.

I stedet søgte hun ligesom millioner af andre tyskere indsigt i de filer, sikkerhedspolitiet og dets medarbejdere producerede i massevis.

Den største andel af dem, der spørger om at få lov at se, hvad Stasi har skrevet om dem,

Petra Riemanns fars dæknavn som stikker var Richard König. Her ses hans kartotekskort hos Stasi.

udgøres stadig af dem, der vil vide, om de blev overvåget i det gamle DDR.

»Mange har ventet for at få en vis afstand til fortiden. De kommer i dag, hvor de er i pensionsalderen og har brug for dokumenterne, der beviser, at de er blevet politisk forfulgt, og vil rehabiliteres fagligt. Det kan påvirke deres pension,« forklarer Roland Jahn, der bestyrer Stasi-arkiverne på nationalt niveau, og som under DDR-tiden var et af de mest berømte medlemmer af oppositionen.

Han fortæller, at der i dag er ca. 17 pct. af ansøgningerne om aktindsigt, der kommer fra efterkommere. Men:

»Andelen af børn og børnebørn, der vil se, hvordan staten greb ind, vokser tydeligt,« forklarer han.

Spiritus til alkoholikeren

Mens hun sad hjemme i stuen og læste sin fars lange, detaljerede indberetninger, gik det op for Petra Riemann, at hendes far var klar til at gå langt for at få sine ofre til at udtale sig bare tvivlsomt om DDR.

For at vinde deres tillid inviterede han både sine ofre og ofte også deres familier ind i sit hjem. Her kunne de - kunstnere fra Riemanns egen omgangskreds - ved selvsyn konstatere, at her holdt de det vestlige nyhedsmagasin Der Spiegel, og her lyttede man ved lejlighed også til visesangeren Wolf Biermann, som var blevet frataget sit statsborgerskab efter at have kritiseret DDR-regimet.

Idéen var at få ofrene til at tro, at her lurede der ingen fare for kritikere af republikken.

Når mændene så begyndte at snakke om mere alvorlige emner, gik Riemann heller ikke af vejen for at give sine ofre det sidste nøk for at få dem til at spytte ud. F.eks. serverede han spiritus for forfatteren og skuespilleren Roger Nastoll, der i forvejen var alkoholiker. Faktisk var Nastoll ikke nogen åben kritiker af DDR. Men fordi hans far var flygtet fra landet, havnede han automatisk i Stasis søgelys. Sikkerhedspolitiet satte også flere stikkere på ham.

De ofre, der kom under så intens overvågning, havde ikke mange chancer for at undgå

at blive registreret som fjendtligt indstillet over for DDR. Roger Nastoll blev da også idømt et år og ni måneders fængsel. Bl.a. fordi han i sin dagbog havde skrevet, at i DDR var der ingen frihed, og at alle, der »talentløst så til, var forbrydere og grusomheds-alfonsere«. Børnene ville, skrev Nastoll, en dag tale »med foragt og afsky om deres medløber-forældre«.

Efter otte måneder bag tremmer blev Nastoll igen sat på fri fod, men nu i form af en knækket mand. Trangen til alkoholen var vokset, mens forholdet til hustruen var blevet dårligere. Selv nu forsøgte stikkeren at presse mere DDR-kritik ud af ham.

Det lykkedes en aften, hvor de to mænd igen havde drukket sammen til ud på de sene natte timer:

»I denne stærkt påvirkede tilstand ytrede Nastoll ægte fjendtlige tanker i en form, jeg hidtil ikke havde set. Og det var, at man her [i DDR] havde med fascister at gøre,« skrev Lutz Riemann efterfølgende i sin rapport.

Pres på stikkerne

Der var mange grunde til at blive en af Stasis uofficielle medarbejdere. Ofte drejede det sig om tvang. Det kunne være, Stasi havde en klemme på en person i form af belastende viden. Eller truede med at tage noget fra dem, skade de nærmeste eller lignende. Andre blev meddelere for at få fordele i form af f.eks. en bedre bolig. Men der var også nogle, der blev stikkere, fordi de var overbeviste kommunister og mente, at målet helligede midlet. Petra Riemanns far hører til i sidste kategori.

Ikke desto mindre var han på lige fod med andre stikkere under et vist pres: Det gjaldt om at spotte alt, selv hvis det bare drejede sig om skyggen af en DDR-fjendtlig antydning. Hvis ikke, kunne det falde tilbage på stikkerne selv. Derfor valgte mange af dem hellere at fortælle og antyde for meget frem for at risikere at overse noget. Ofte betød det også, at man mistænkeliggjorde personer, der i virkeligheden var overbeviste socialister. At det i mange tilfælde kostede ofrene dyrt i form af direkte eller indirekte straffe, var en betingelse, stikkerne accepterede.

Det betød, at selv de mest ligegyldige ud-

Petra Riemann og hendes far, Lutz Riemann. I 2013 fandt hun ud af, at han var en stikker for DDR's brutale sikkerhedspoliti. I dag har hendes forældre slået hånden af hende. FOTO: PRIVAT

sagn kunne fortolkes som en kritik af regimet. F.eks. skrev Lutz Riemann i en af sine rapporter, hvordan Manfred Hausmann havde "visse ønsker" - underforstået: Han kritiserede forsyningsituationen i DDR.

»Jeg læste som i en feber og ledte hele tiden efter, håbede på, en undskyldning for min fars handlinger. Men jeg må desværre slå fast, at det er der ikke. Der er nærmere en glæde over at beskrive, hvordan han får lokket ofrene og deres familier med i teatret eller på ferie.«

Mens Petra Riemann uden problemer fik aktindsigt i sin fars Stasi-filer, var ofrenes navne streget over med tykke sorte bjælker. Alligevel var det let for hende at identificere dem, fordi hun som barn havde tilbragt både aftener og sågar ferier med dem.

Som led i arbejdet med bogen kontaktede hun ofrene personligt for at få det fulde billede af spionagen via deres filer. Desuden var det vigtigt for hende at se dem i øjnene:

»Alene af den grund, at jeg skal finde min vej i det her nye Tyskland, hvor jeg bor nu.«

Netop Manfred Hausmann kunne hun ikke få sig selv til at ringe til. I stedet sendte hun ham et brev for at spørge, om hun måtte læse hans fil. Ligesom de andre personer, hun kontaktede, gav han hende venligt tilladelse hertil. Og fortalte ved samme lejlighed, at i alt 12 stikkere havde haft ham under overvågning.

Den halve sandhed

Faktisk havde Lutz Riemann fortalt hende noget af sandheden allerede i 1999. Her sendte han en dag en seddel hen over bordet til hende, hvor der stod, at han havde arbejdet for Stasis udlandsafdeling. Med det samme hun havde læst, tog han det lille stykke papir tilbage og stak det i lommen, mens han gav hende besked på ikke at afsløre ham.

Men han undlod at sige, at han også havde været stikker. Derfor var hun i første omgang nærmere bare stolt af ham. På det tidspunkt - bare 10 år efter Murens fald - var hun endnu nogenlunde ukritisk over for sit gamle land. Og hun elskede sin far højere end alt. Og hun stolede 100 pct. på ham som barn, forklarer hun og snupper en tår kaffe, mens hun for-

Petra Riemann, 54 år, er filmskaber og datter af en af DDR's populære skuespillere, der viste sig også at være en særdeles aktiv stikker for sikkerhedspolitiet, Stasi. FOTO: PRIVAT

»Man spørger sig selv, om den tillid, man har givet sine forældre, er blevet udnyttet.«

PETRA RIEMANN, FILMSKABER OG DATTER AF EN STASI-STIKKER

STASI

Sikkerhedspolitiet i DDR, i daglig tale forkortet til Stasi, havde omtrent 180.000 såkaldt uofficielle medarbejdere - dvs. stikkere, der overvågede mennesker i deres umiddelbare nærhed: kolleger, naboer og nogle gange også familie og venner.

Siden Murens fald har tyskerne kunnet anmode om aktindsigt i Stasis arkiver. Mellem 1990 og 2017 har der været i alt 7,17 mio. forespørgsler af forskellig karakter. Nogle vil gerne se, om deres navn overhovedet var blevet registreret. Andre handler om at få genetableret ansøgerens faglige ry eller indgår i forskningsprojekter. Andre igen skal bruge bestemte informationer for at få deres pension osv.

I øjeblikket bliver der søgt om aktindsigt næsten 4.000 gange pr. måned.

Kilde: Stasi-arkivet i Berlin

tæller om dengang, den lokale livredder ikke kunne få hende til at hoppe i vandet i svømmehallen. Da hendes far efter et stykke tid opfordrede hende til at vove springet, tøvede hun ikke et sekund:

»Jeg stolede på min far. Men nu er det, som om jo tættere jeg kommer på ham, des mere gådefuld bliver han.«

I det hele taget sætter hun i dag spørgsmålstegn ved stort set alt fra sin barndom.

»Man spørger sig selv, om den tillid, man har givet sine forældre, er blevet udnyttet. Det er den jo blevet i det omfang, at vi - familien - blev brugt til at vinde ofrenes tillid for at kunne spionere bedre,« siger hun.

»Selvfølgelig spørger jeg mig, hvor meget af det der var ægte følelser fra mine forældres side. Jeg voksede op i et hjem, hvor man gerne måtte åbne munden og sige, hvad man mente. Og det kunne jeg, fordi mine forældre bakkede mig op. Jeg stolede på dem. Men det må jo have stået klart for dem, at jeg som voksen ville få problemer. Jeg opførte mig som de mennesker, min far udspionerede. Når jeg tænker på det her, knalder jeg hovedet imod en mur, for det gør virkelig ondt at tænke tanken helt til ende.«

Hendes mistanke om blot at have tjent som en »kulisse«, som hun selv kalder det, i sin fars dækhistorie styrkes af, at moderen var fuldt indviet i foretagendet - Stasi har noteret hende som en *Geheimnisträgerinn*, dvs. en person med tavshedspligt.

Lægger låget på igen

Selv om Petra Riemanns personlige historie alt andet lige er mere dramatisk end gennemsnittets, har flere af hendes kolleger, der også er vokset op i DDR-tiden, reageret med frygt efter at have læst hendes bog:

»De er samme generation som mig. Når de læser min bog, hæfter de sig ved, at jeg havde en dejlig barndom. Så siger de, at de også havde en idyllisk barndom. Og pludselig begynder de at spørge sig selv, om det nu også var ægte. Jeg oplever en ægte angst for at lette på låget. De har i forvejen mistet det land, de blev født i. Nu skal de stille sig spørgsmålet, om de også skal miste barndommen. Nogle af dem lægger låget tilbage igen i stedet for at løfte det,« konstaterer hun.